

190 . Roșia Montană | Județ: Alba | Punct: Perimetrul T.I (proprietatea Lajos Szekely); Perimetrul T.II - Drumuș Rozalia | Anul: 2001

Anul: 2001

Cod RAN: 6770.15

Perioade: Antichitate, Evul Mediu

Epoci: Epoca romană timpurie, Evul Mediu

Tipuri sit: locuire

Categorii sit: Domestic, Religios, ritual și funerar, Neatribuit

Autori: Cristina Crăciun, Raluca-Georgeta Iosipescu, Sergiu Iosipescu, Anișoara Sion

Instituții: Centrul de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național, București, Centrul de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național, București, Centrul de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național, București, Centrul de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național, București

Raport

Suprafața pe care s-au desfășurat săpăturile arheologice de către CPPCN acoperă o parte din zona colinară dintre platoul Hăbadului și văile Găuri și Nanului.

Cea mai mare parte acestui areal este tributară bazinului hidrografic al râului Roșia. Zona este delimitată la N și E de albia pârâului Găuri, iar la V de creasta dealurilor de pe malul drept al văii Nanului.

Punctul extrem sudic al zonei unde s-au efectuat săpături de salvare de către CPPCN este marcat de drumul comunal Roșia - Tăul Țapulului - Seliște - Abrud. Din acest perimetru, desfășurat pe o suprafață relativ mare se detașează microzona geografică de la E de valea Nanului, cunoscută din harta lui Posepny (1858) sub denumirea de Curisiul Monului.

Zona este folosită ca loc de pășune și fânaț; pe zone mici din terenurile de pășune au fost practicate «răzoare», amenajări de terase pentru culturi agricole. Într-un astfel de «răzor» au fost descoperite în perioada interbelică primele altare votive din perimetrul T. I - proprietatea Szekely).

În zona dinspre albia Găuri, la suprafața solului sunt perceptibile halde vechi, acoperite cu vegetație.

Pe conturul de NE al perimetrului cercetat se află intrările în două galerii de exploatare importante de la sfârșitul secolului trecut, și anume galeriile Miskolcs și Ferdinandul de Jos.

Perimetrul T. I (proprietatea lui Lajos Szekely)

Cristina Crăciun, Anișoara Sion, Sergiu Iosipescu, Raluca Iosipescu

Coordonatele geografice: latitudine 46°17'53"; longitudine 23°06'39"

Coordonatele stereografice ale zonei:

x: 534880. 00 - 534840. 00

y: 354540. 00 - 354440. 00

Altitudinea terenului: 809,08 m

Cercetările arheologice au fost grupate pe platoul dealului Curișiu Monului; platoul avea vizibilitate directă către culmile Hăbadului și către dealurile din vecinătatea actualului cătun Seliște, dar domina întreaga vale a Roșiei și platoul Carpeni.

În perioada interbelică, pe proprietatea Szekely au mai fost descoperite, de tatăl actualului proprietar, șase altare votive (IDR III/3, p. 388, 398, 399, 400, 403 și 409), precum și o monedă a împăratului Traian (IDR III, 3, p. 394). Epigrafele în limba latină sunt dedicate Genio Collegi K(astello?) Baridustarum și lui Silvanus, iar cele în limba greacă zeilor Narenus (două dintre ele), Iupiter Sardendenu și Iupiter

Sittakomikenu.

Cele două secțiuni magistrale S I (orientată N-S) și S II (orientată E-V) au fost amplasate în zona cea mai înaltă a platoului; casele C 1-C21, de dimensiuni variabile, au permis cercetarea întregului sanctuar și a spațiilor perimetrice ale acestuia. În exteriorul edificiului au fost executate 5 secțiuni (S III-S VII), pentru stabilirea relațiilor dintre edificiu și zona învecinată. Încă în primele două secțiuni trasate în cruce, S. I și S. II, s-au descoperit în curtea sanctuarului un număr de alte patru - cinci altare votive, dintre care trei epigrafe. Inscripțiile votive sunt dedicate lui Apollo, Mercur și Neptun de către indivizi cu antroponime de origine illyră.

Edificiul are forma dreptunghiulară și este orientat cu latura lungă pe direcția SV/NE, dimensiunile maxime, la nivelul fundațiilor, măsurate pe exteriorul zidăriei, variind între 18,9/19 m pe latura lungă și 12,95/13,05 m pe latura scurtă. Planul sanctuarului se înscrie într-un dreptunghi în care aripa estică este ocupată de o curte dreptunghiulară A având pe latura de V un zid care delimitează spațiul curții de cele trei încăperi (cubicula, cellae) B, C, D.

Dimensiunile interioare ale curții A sunt de 12,65 x 11,3 m, încăperile anexate la V având deschideri variabile, pe direcția NV/SE, de 3,9/3,95 m, 3,48/3,5 m și respectiv 1,7 m și dimensiuni constante de 3,50/3,54 m pe direcția opusă.

Traseul inițial al zidurilor perimetrice ale edificiului, conservate in situ aproape în întregime, a suferit unele modificări devenind ușor sinuos datorită alunecărilor de teren pe pantă. Fundațiile tuturor zidurilor se află la -0,5/- 0,4 m față de cota maximă a ultimului nivel de călcare păstrat in situ (+ 808,79 - cota din încăperea C și cota de + 808,65 din zona de descoperire a altarelor). Elevațiile păstrate au o înălțime de 0,25/0,37 m.

Din volumul mare de dărâmtură de piatră răspândit până la cca. 4,5 m distanță de zidurile perimetrice ale construcției și pe întreaga suprafață a celor patru încăperi estimăm că întreaga construcție avea zidurile executate în totalitate din pietre legate cu pământ. Grosimea zidurilor la nivelul fundației se înscrie între 0,75/0,92 m; pe tronsoanele de zidărie deplasate pe pantă, grosimea actuală a zidurilor depășește uneori 1 m.

Excepție de la această regulă se constată la zidurile despărțitoare dintre spațiile B și C și C și D unde au fost surprinse două faze de construcție distincte. Inițial zidurile despărțitoare aveau, la nivelul elevației, grosimea cuprinsă între 0,5/0,57 m fiind îngroșate, într-o fază de construcție ulterioară, prin adăugare pe o față sau pe ambele fețe a câte unui șir de pietre, așezate ordonat, cu o lățime de 0,35/0,4 m, grosimea finală a zidurilor ajungând la 0,95 m și respectiv 1,4 m.

Zidurile întregii construcții au fost executate din blocuri brute, piatră de carieră și bolovani așezate ordonat la fața zidurilor, miezul zidăriei fiind construit odată cu cele de la fața zidului, din pietre cu dimensiuni mai mici care ocupă perfect spațiile rămase libere. Tehnica de zidărie este cea a zidurilor seci, fără emplecton.

Nivelul de călcare ultim, păstrat în toate cele patru compartimente A, B, C și D este reprezentat printr-un pavaj compus din pietre mici legate cu lut galben nisipos. Problemele legate de scurgerea apei pluviale au fost rezolvate prin dispunerea în panta ușoară a pavajului, dinspre V spre E.

În interiorul încăperilor B, C și D s-a observat prezența unui nivel de călcare anterior la o adâncime de cca. 0,15/0,2 m față de ultimul nivel păstrat.

Pe ultimul nivel de călcare din încăperea B au fost descoperite in situ numeroase fragmente de lemn carbonizat provenind, cel mai probabil, din structura acoperișului. Întreaga suprafață a podelei a fost acoperită cu un strat gros de arsură, cărbune și cenușă, pământul fiind ars la roșu. Urme de arsură pe nivelul de călcare au fost descoperite și în spațiul curții A, mai pregnante în zona din fața altarelor votive. Pe exteriorul edificiului pe laturile de NE și S au fost surprinse in situ două pavaje construite în aceeași manieră din pietre mici rotunde de culoare roșiatică.

Săpătura arheologică din casele C. 8, C. 7 și C. 19 a surprins existența acestui tip de pavaj pe mai mult de 3,5 m lățime față de zidurile perimetrice ale sanctuarului. Interpretăm pavajul descoperit în exterior ca aparținând unui spațiu de circulație în jurul construcției, deși nu au fost sesizate urme de borduri marginale.

Accesul în spațiul curții A se făcea cel mai probabil dinspre E printr-o intrare plasată în axul construcției. În această zonă, în C. 6, pe pavimentul ultimului nivel interior păstrat au fost descoperite câteva cuie lungi de 0,05/0,07 m și fragmente din piroane de fier cu floare mare pătrată.

În perimetrul interior al curții A nu s-au descoperit elemente care să ateste că acest spațiu ar fi fost compartimentat sau că, pe contur, în una din cele două faze ale edificiului, ar fi fost înconjurat de un portic cu fundații de piatră.

Pe latura vestică a curții, în dreptul încăperii C, a fost descoperit traseul unui zid, a. 1, lat de 0,45/0,5 m, paralel cu zidul a al încăperii C și păstrat in situ pe o lungime de minimum 4,8 m. Distanța dintre zidul a. 1 și zidul a al încăperii C este de 0,9 m. Traseul zidului a. 1, la ambele extremități își schimbă direcția către V, unindu-se cu laturile laterale ale încăperii C - c, b, în dreptul traseului inițial din prima fază a construcției: considerăm zidul a. 1, ca latură superioară a podium-ului celei C.

În fața zidului a. 1, pe o distanță de 1,16/1,2 m, se păstrează o structură de pietre, așezate ordonat, cu aspect de platformă în trepte. Din elementele păstrate, dar mai ales din tehnica de construcție, recunoaștem în acest spațiu elementele unui podium. În fața treptelor, pe cota nivelului de călcare au fost descoperite altarele votive.

Inventar mobil

În spațiul interior al celor patru compartimente A, B, C, D și pe nivelul de călcare din exteriorul construcției, pe latura de SE și de NE, în apropierea zidurilor perimetrice au fost descoperite fragmente ceramice de epoca romană, de culoare roșie, provenind în general de la vase cu dimensiuni mici, de tip boluri și cupe. În casele C. 1 și C. 3 au fost descoperite și câteva mici fragmente atipice de ceramică cenușie groasă de 0,4/0,6 cm. Excepție au făcut fragmentele ceramice descoperite în caseta C. 20, care provin de la vase de dimensiuni mult mai mari.

Din dărâmătura zidurilor și de pe nivelul de călcare ultim au fost recoltate și câteva piese metalice din fier - cuie, piroane, un fragment de balama de la o ușă și o cheie romană, păstrată în stare fragmentară.

Cercetare arheologică de salvare în perimetrul T. II - Drumus Rozalia

Cristina Crăciun, Anișoara Sion

Perioada de desfășurare a cercetării: 12 septembrie - 20 octombrie 2001

Coordonatele geografice: latitudine 46°17'56"; longitudine 23°06' 38"

Coordonatele stereografice ale zonei:

x: 534900.00 - 535020.00

y: 354440.00 - 354500.00

Altitudinea terenului; 783,9 m

Cod sit: 6770.01.23.02

Proprietatea Drumuș Rozalia, în perimetrul căreia a fost descoperit edificiul denumit convențional T. II, se desfășoară pe pantele relativ domoale ale dealului Curisui Monului, la N de platoul pe care este situat edificiul sacru T. I (distanța circa 150 metri). În antichitate, locul avea deschidere spre valea râului Găuri, care se varsă în imediata vecinătate în pârâul Nanului și, mai departe către zona Carpen, unde au fost descoperite termele de epocă romană

Edificiul sacru a fost descoperit ca urmare a amenajării unui drum de acces pentru executarea unor foraje în zonă (inițiate de RMGC). Tăierea pantei drumului de acces a dus la decaparea straturilor naturale și chiar la tăierea stâncii; s-a distrus atunci o parte din zidul perimetral al curții edificiului antic, cât și cea mai mare parte a vestibulum-ului templului. Menționăm ca la suprafața terenului nu erau decelabile elemente de microrelief care să indice prezența unei construcții antice.

Cunoscând orientarea zidului perimetral al edificiului, ca urmare a secționării acestuia de către drumul vicinal, lucrările de cercetare arheologică au început prin trasarea a două secțiuni majore S. I și S. II,

perpendiculară una pe cealaltă, completate ulterior cu o serie de casete, astfel amplasate încât să cuprindă întreaga suprafață ocupată de edificiu:

S. I - 24 x 2 m, pe direcția 62° NE - traversează edificiul de la NE către SV și a urmărit stratigrafia pe axul longitudinal al edificiului.

S. III paralel cu S. I - cu dimensiunile de 9 x 2 m, paralelă cu S. I.

S. II a, b, orientată NV - SE, perpendiculară pe S. I, are o lungime totală de 45 m și o lățime de 1 m, cu o întrerupere de 3 m în dreptul drumului de acces. Secțiunea S. II a urmărit clarificarea stratigrafiei amenajării platoului pentru construirea edificiului și stabilirea sistemului de drenare a scurgerilor de apă dinspre pantă către latura de SE a curții edificiului sacru.

S. II b nu a putut fi extinsă către NV, spre marginea platoului pe care este construit edificiul din cauza copacilor din zonă.

Practicarea casetelor C 1 - C 9 a permis cercetarea întregului edificiu cu excepția unei fâșii din zona curții edificiului care a trebuit menținută ca acces vicinal.

Posibilitatea existenței unei anexe a curții templului, adosată acestuia este exclusă.

Amplasarea secțiunilor și casetelor este figurată în planul general al săpăturii, scara 1:1000, anexată prezentului raport și în planul - releveu al întregului sit.

Construcția, ce va fi denumită în continuare T. II este un edificiu de cult, de formă rectangulară în plan, cu o lungime măsurată pe exterior de 23,5 m și o lățime care variază între 11,35 m (latura y 2) și 12,9 m (latura y 1). Diferența dintre cele două dimensiuni ale laturilor înguste este numai parțial datorată alunecării pe pantă a zidului de NV X. 1

Suprafața calculată a edificiului pentru dimensiunile exterioare este de 270,88 m² în varianta minimă (23,56 x 11,54) adică mai mult de o zecime dintr-un iugerum (2518,21 m²).

Terenul a fost amenajat pe verticală și orizontală, înainte de începerea construcției. Din rezultatele săpăturii putem preciza că s-a decapat o zonă largă din solul antic, ajungându-se în unele situații până la nivelul rocii sedimentare pe care o suprapunea. Profilul executat în lungul drumului actual și în C. 9 indică amenajarea terenului pe direcția NE până la 17 m distanță de zidul perimetral y. 2

Fundațiile edificiului au fost executate din piatră mărunță amestecată cu lut galben și tasată în șanțul de fundație. Adâncimea fundației de la nivelul de construcție al platformei templului până la nivelul decupat al stâncii naturale este de circa 0,7 - 0,71 m. Peste tot, în toate sondajele de verificare s-a constatat că fundațiile se reazemă pe stâncă, dar cota de construcție a zidurilor din piatră legată cu pământ diferă în funcție de nivelul orizontalității amenajării terenului pentru construcție.

Pe laturile x. 2 și y. 1, în exteriorul construcției, a fost sesizată amenajarea unei platforme perimetrice, a cărei lățime se înscrie între valorile de 1,4/1,5 m. Platforma este construită din pietre mari, legate cu lut galben. Spațiile dintre pietrele mari au fost completate cu pietre de dimensiuni mai mici; la extremitatea platformei, a fost sesizată o alveolă a terenului, cu o cotă inferioară nivelului platformei și pe care o presupunem a funcționa aidoma unei rigole.

Prin proporții și organizare spațială, edificiul T. II se apropie cel mai mult de un templu clasic: planul edificiului sacru, cu intrarea dinspre V, respectă prescripțiile epocii care cereau ca altarele și statuile zeului să privească către E (Vitr. IV,5,2); de asemeni, pe aceea privind așezarea altarelor în curte, în așa fel încât ele să se afle la un nivel inferior statuilor zeităților venerate, așezate în cella (Vitr. IV,9,1).

Zidul perimetral al edificiului închidea printr-un peristil dezvoltat pe trei laturi o curte lungă de 12,3 m pe axul longitudinal al edificiului și lată de 6,5 m în dreptul platformei cellei. După imensa cantitate de piatră găsită în săpătură, zidul exterior al templului era probabil un zid plin până la cota acoperișului porticelor.

Peristilul înconjura curtea pe cele trei laturi x. 1, x. 2, y. 2. Structura de coloane din lemn se sprijinea pe cele trei stylobate care au următoarele dimensiuni:

-stylobat-ul stâng, cu o lungime de 15/16,5 m marca fundația porticului lateral stâng; lățimea galeriei era de 1,3 m.

-stylobat-ul drept, cu o lungime de 15 m, marca fundația porticului lateral drept; lățimea galeriei era de 1,08 m.

-stylobat-ul porticului corespunzător laturii de la intrarea în templu avea lungimea de 5,4 m și închidea o galerie cu lățimea de 1,08/1,1 m.

Precizăm ca pe nici unul din stylobate nu s-au găsit repere de punere în operă a unei coloane.

Pronaosul, mărginit spre interior de portic, comunică simetric cu două spații (cubicula) dispuse de o parte și de alta a celei și opisthodom-ului, cu dimensiunile maxime actuale de 2,5 x 5,1 m (caseta C. 5) și respective, 3,15 x 5,2 m (caseta C. 3a).

În centrul curții, către SE se afla cella și încăperea din spatele ei. Dimensiunile acestora din urmă sunt la interior 4,91/5,02 x 3,8 m, în faza 1 și 4,7 x 3,5 m în faza 2. În fața acestei încăperi se află cella și podium-ul: dimensiunile acestor spații sunt: 2,55 x 5,05 m.

Cel puțin una din prescripțiile vitruviene privind raportul dintre diferitele componente se regăsește în proiectul de organizare al spațiului sacru: raportul de 1:2 dintre lungime (23,56 m) și lățime (11,54 m). În curte, aliniamentul altarelor votive găsite culcate in situ, se află la o distanță egală, 9/10 m de porticul de la intrare și zidul templului din partea opusă și la 2,55 m de podium - ul / platforma celei (Vitr. IV,7,2).

Amenajarea drumului vicinal care a tăiat zidul perimetral exterior y. 2 și stylob-atul porticului de pe această latură a distrus și vestibulum-ul edificiului. Urme ale fundației vestibulum-ului templului au fost sesizate în C. 7 și C. 9. În S. II B și C. 2, unde săpătura s-a realizat după defrișarea arborilor tineri de 15/20 ani, nu am putut sesiza fundația zidului corespunzător de pe această latură. Grosimea zidului de fundație al vestibulum-ului este de 0,65 m, iar lățimea spațiului, aproximată după urmele din C. 9 era de circa 0,98/1,03 m; presupunând o dezvoltare simetrică pe fațadă, ar rezulta că lățimea vestibulum-ului este de 4,75/4,9 m, care este identică cu lățimea platformei din fața celei.

Cu excepția câtorva pietre de mai mari dimensiuni, rectangulare în plan, în zona vestibulum-ului nu am găsit piese de inventar care să permită reconstituirea unor coloane din piatră pe fațada de la intrare.

Grosimea zidurilor edificiului variază în jurul valorii de 0,9-1,1 m.

Grosimea celor două stylobate ale porticurilor este de circa 0,65/0,7 m. Apareiajul zidurilor seci din piatră legată cu pământ este de tip poligonal frust, cu încercarea de orizontalizare a asizelor.

În casetele C. 5, C. 3 și în S. I au apărut mai multe blocuri semi-fasonate, în număr de circa 10/16 exemplare de forma trapezoidală și un număr de circa 20/26 pietre de formă rectangulară alungită, care se concentrează în curtea edificiului, în zona platformei altarelor.

Au fost sesizate doua faze de existență ale edificiului sacru, sesizabile atât stratigrafic, dar și ca evoluție a parti-ului arhitectural.

În curtea edificiului, la jumătatea distanței dintre galerie și latura opusă a sanctuarului s-au găsit un număr de circa 15-16 altare, dintre care șase întregi, două cu fragmente din câmpul epigrafic. Respectarea unor aliniamente riguroase în dispunerea în poziție culcată a altarelor este certă. Tot ca o certitudine menționăm faptul că și în ceea ce s-ar numi postura - cădere de pe soclu sau de pe locul în care erau așezate, ele respectă același aliniament riguros, care sugerează afinități cu ceea ce cunoaștem despre ceremonia lectisternium-lui.

Altarele votive sunt dedicate următoarelor divinități; IOM, Ianus Geminus, Apollo (cu un epitet necunoscut în alte provincii romane) Terra Mater, și Geniului collegiului Sardeatilor. Unul din altarele votive descoperite este primul monument votiv din marmură descoperit la Roșia Montana.

Materialul ceramic găsit în săpătură este numai ceramică romană de factură provincială.

În caseta C. 7, în afara zidului perimetral al edificiului, pe nivelul rigolei a fost descoperită o monedă din bronz, datând din timpul domniei lui Hadrian, emisă de conciliul provinciei Bythinia. (identificare dr. R.

Ardevan)

Zona T 1 -T 2 - Zona funerară Drumuş Szekely

Cristina Crăciun

Zona funerară de pe proprietățile Szekely-Drumuş (ce va fi denumită necropolă) se întinde la N V de edificiul T 1 și la S-E de edificiul T 2.

Mormintele cercetate până în prezent sunt mai apropiate de edificiul T 1 decât de edificiul T 2. Din aceste cauze, necropola pare a "aparține" mai mult de edificiul T 1 decât de T 2.

Numărul mormintelor cercetate integral exclude posibilitatea unor concluzii, fie ele și preliminare, în afara certitudinii existenței necropolei ca atare. Semnalăm că, în zona proprietății Drumuş sunt decelabile elemente de microrelief, care ar prezuma existența unor alte morminte de incinerare în tumuli sau chiar existența mai multor tumuli cu înmormântări multiple

Profilul secțiunii în care a fost descoperit M 1 (Szekely), mult afectat de amenajarea «răzoarelor» (amenajare de terase pentru culturi agricole în zona de pășune), indică amplasarea unei amenajări funerare în pantă, identic celor sesizate pe platoul Carpeni.

În cazul mormintelor M 1, M2, putem afirma cu certitudine că dispunerea mormintelor a urmărit panta naturală a terenului.

Săpăturile în zona de necropolă s-au desfășurat astfel:

-în zona edificiului T 1 au fost practicate trei secțiuni paralele: S III (Szekely) -dimensiuni 17,5 x 1 m; S IV (Szekely) - dimensiuni 10 x 1,5 m; S V (Szekely) - dimensiuni 10 x 1 m. Indiciile privind prezența unui mormânt de incinerare apărute în profilul secțiunii S III au condus la executarea secțiunii S IIIA, în dreptul c. 14 - 22. S III a este paralelă cu S III, la 0,5 m spre N.

-în zona edificiului T 2 au fost practicate următoarele secțiuni:

-S I (Drumuş 2), orientată N-V - S-E (dimensiuni 8 x 1 m); cu caseta C 1 în dreptul c. 7-9 ale lui S I;

-S I B, paralel cu S I din dreptul carourilor 4-9 ale acestuia (dimensiuni 5 x 0,75 m);

-S II (dimensiuni 8 x 1 m, în dreptul c. 4-5 ale secțiunii S I);

-SIII A (dimensiuni 2 x 1m, la N-E de S II)

-S III B, în dreptul c. 3-4 din S II).

-S. IV, perpendiculară la S I, la o distanță de 2 m S-E de c. 9 al secțiunii S I.

Cele două morminte descoperite în S III A (Szekely) = M 1 și M 2 descoperit în S I și caseta C 1 (Drumuş 2), prezintă amenajarea gropii de cremație după tipul cunoscut din toate necropole cercetate la Roșia Montană în anii 2000 și 2001 (zona Găuri și Tăul Secuilor, Corna și Carpen).

Mormântul M1-Szekely a fost cercetat integral: lungime 1,80 m; lățimea fossei -0,60 m. Adâncimea fossei de incinerare este de 0,60 m. Orientarea mormântului este N-E - S-V. Urmele amenajării în tumul au fost urmărite în profil numai în zona pantei descendente a secțiunii S III (Szekely).

M 1 prezintă incinerare primară de tip bustum. Câteva bucăți de lemn recoltate din interiorul gropii ar presupune folosirea unui fel de podium din scândura de rășinoase. Inventarul funerar se compune din opaiț monolichnis, fragmentar - tip X Loeschke, inclus în ritualul cremației, și trei ulciorușe din pastă fină de culoare cărămizie deschis, cu înălțimea de 13 cm, diametrul maxim 9,7 cm, diametrul fundului 4,2 cm, diametrul gurii 2,4 cm. Acestea au fost depuse în groapă ca ofrande după terminarea incinerării mortului.

M 2 (Drumuş 2) a fost cercetat integral: lungime 1,80 m; lățimea fossei -0,60 m.

Adâncimea fossei de incinerare este de 0,62 m. Orientarea mormântului este N-E - S V, identică cu cea a mormântului M1; mormânt de incinerare de tip bustum. Înaintea cremației, groapa a fost amenajată prin placarea lutului galben al pereților și fundului gropii cu pietre de dimensiuni medii și mici. Profilul secțiunii S I (Drumuş 2) indică amenajarea în tumul a mormântului și marcarea lui cu ring de piatră de jur-împrejur,

conform celor surprinse în S I B și în c. 5 din S I A. Distanța dintre groapa mormântului și ringul de piatră poate fi aproximată, pe baza a cât s-a săpat, la 1,50-2 m.

Inventarul funerar se compune din: vas de ofrandă de un tip mai puțin obișnuit față de tipologia cunoscută (Popilian 1976, pl. LXI și LXII), dar cunoscut cu forme asemănătoare la Ampelum (Lipovan, AMN, 1986, 515, pl. I a); vasul a fost găsit deasupra stratului care sigila resturile cremației și ofrandele funerare curente (spart ritual?).

În M 2 au mai fost descoperite: un opaiț de tip monolochnis (fragmentar și în stare de conservare proastă - tip X Loeschke) și trei ulciorușe din pastă fină de culoare cărămizie deschis, cu înălțimea de 13 cm, diametrul maxim 9,9 cm, diametrul fundului 4,8 cm, diametrul gurii 3,2 cm. Atât opaițul, cât și ulciorușele au fost așezate în mormânt după terminarea cremației. La M 2 a fost observată și o anomalie a liniei conturului pe latura scurtă a mormântului. Explicația acestei anomalii, prezentă și în cazul unora din mormintele de incineratie de la Muncelu-Brad este, după opinia noastră, mai degrabă legată de o amenajare pentru mărirea tirajului focului în timpul cremației, decât de urma lăsată de asamblajul de lemne al rugului funerar.

Inventarului ceramic i se adaugă un obiect metalic - cui, piron ars în groapa de cremație. Prezența cuielor în morminte este relativ des întâlnită în necropolele romane din sec. II - început de sec. III și este interpretată ca dovadă a asamblării lemnului rugului (Rusu op. cit., 140) sau un fel de sigilare în aeternum a spiritului mai puțin agreabil al decedatului (Tranoy-2000, 149).

Tumulul mormântului M 2 este intersectat de o altă amenajare în tumul.

În acest tumul(?)/amenajare au fost descoperite alte morminte de incineratie, M 3 și următoarele (localizare S II și S III A (Drumuș 2), care sunt deosebite de primele două atât în ceea ce privește inventarul, cât și în ceea ce privește ritualul de înmormântare.

Incineratia pare a se fi practicat la un ustrinum, neidentificat în secțiunile executate în campania 2001; fiecare mormânt este marcat la suprafața solului antic de ofrande votive, marcate/suprapuse/acoperite de o grămadă de piatră

Mormintele apar sub forma unor gropi aproximativ rotunde în plan, cu diametrul de 0,60-0,80 m, extrem de afânate, cu urme de cenușă și arsură, adânci de circa 0,30-0,35 m și marcate perimetral, la nivelul superior al gropii, de strat gros de circa 3-5 cm de și pietre foarte mici, peste care se așează un opaiț și, uneori, vase. Ele se grupează pe o suprafață, la o distanță de 0,40-0,70 m. În zonele de separatie, consistența pământului este comparabilă cu cea a unei tasări intenționate, din lut galben și pietre mici, rotunde. Din cele șase sau șapte exemple de astfel de gropi, conturate în S II și S III a și b (Drumuș 2), am definit ca M 3 și M 4, pe cele care au la suprafață pe lângă opaiț și vase de ofrandă.

În cazul M 3, inventarul se compune din două opaițe de tip monolochnis (unul găsit cu fața în jos, alături de celălalt, la o diferență de nivel de circa 2-3 cm) și o cupă din pastă fină de culoare cărămizie-deschis; Analogii ale vasului: mormintele M 1 și M 5 de la Boteș-Corabia, Drobeta și Ghidici. M 4 are ca inventar un vas și un opaiț de aceleași tipuri ca cele din M 3.

Nivelul superior al celorlalte "gropi" de depunere a resturilor incineratiei a fost sesizat în S II, carourile 3-8; deasupra fiecăreia a fost descoperit un opaiț, în stare de conservare precară. Umiditatea și aciditatea solului, calitatea pastei obiectelor ceramice, dar și desfășurarea săpăturii în condiții atmosferice nefavorabile au afectat recuperarea în stare de conservare integrală a unora din piesele descoperite.

Cercetarea arheologică a zonei funerare: Cercetarea în necropolă nu a fost finalizată din cauza timpului scurt avut la dispoziție pentru specificitatea acestei categorii de situri arheologice.

Nu am putut sesiza în totalitate criteriile dispunerii în plan a mormintelor de incineratie în întreaga necropolă și nu știm dacă relația stratigrafică valabilă pentru M 2 - M 3 - M 4 (M3 și M 4 = înmormântări secundare în tumulul mormântului M 2) este valabilă și pentru alte cazuri.

Limitele necropolei sau locul pentru ustrinum nu au fost identificate.

Alte structuri ale habitatului (de exemplu, drumuri), îndeobște aflate în interiorul sau în apropierea necropolelor, nu au fost sesizate.

Relația dintre necropolă și edificiile sacre T 1 și T 2, în absența continuării cercetărilor arheologice, rămâne complet necunoscută. Faptul că mormintele (câte au fost descoperite) sunt dispuse «în spatele» celor două edificii ar fi un argument pentru existența lor concomitentă. De asemeni, nu putem preciza căruia dintre cele două edificii sacre îi aparține necropolă, deși situația topografică pledează pentru edificiul T I.

În spațiul F, sub nivelul corespondent nivelului din spațiul A, la circa 0,24 m mai jos, pe o suprafață de circa un metru pătrat, au fost descoperite câteva dale mari din piatră cu dimensiuni maxime de 0,33-0,27 m, așezate ordonat. Ele par să fi fost suportul unui alt nivel de călcare, dintr-o fază anterioară a edificiului. Pământul de umplutură dintre cele două pavimente este pigmentat cu arsură și fragmente ceramice de mici dimensiuni. Toate fragmentele ceramice găsite în caseta C 3, până la acest dalaj sunt de epocă romană.

Fundația clădirii a fost evidențiată arheologic numai în secțiunea S II B. Groapa de fundație a fost tăiată parțial în stâncă (cota stâncii este +785,60), parțial în stratul de lut galben de deasupra. La cota de +785,76, peste patul de fundație amenajat din pietre mici amestecate cu lut galben clisos, începe construcția zidului sec, din piatra mare legată cu pământ, ordonată la fața zidului, în asize orizontale.

Grosimea zidului este de 0,70-0,75 m, măsurată la baza elevației. Partea superioară a elevației păstrate este de maximum 0,80 m înălțime (în S II B și S V/C 2). În tronsonul cel mai bine conservat, zidul prezintă șase asize de piatră, cu înălțimea totală de 0,60 m.

Acoperișul construcției, șarpanta și învelitoarea erau din lemn. În secțiunea S I, pe nivelul de călcare exterior, la cota de +785,85 a fost descoperit un fragment dintr-o grindă carbonizată), lung de 0,43 m și gros de 17 cm. Urme de arsură pregnante au fost descoperite și în interiorul construcției, pe toate spațiile degajate ale podelelor, unde au apărut materiale ceramice de epocă romană, sub un strat de cărbune și cenușă. Alte urme ale distrugerii prin foc a clădirii au fost evidențiate și în nivelele din spațiile exterioare încăperii A, respectiv F și G.

Edificiul de epocă medievală

Zidurile păstrate din edificiul de epocă medievală delimitează spațiile B, C, D, I și E, descoperite în secțiunile S. IV B, S V/C 2, S II B, S III și S I. În nici una din secțiunile arheologice nu am surprins reutilizarea fundațiilor romane în epoca medievală, deși clădirea de epocă medievală se întinde mult spre N față de zidul g, ocupând și o parte din suprafața spațiului de epocă romană A. Spațiul B este delimitat de zidul f la S, de zidul e la E și de zidul g la N. Limita spre V a încăperii nu a fost surprinsă. În această fază a săpăturii, dimensiunile încăperii se înscriu în valorile de 6,50 x 3,50 m. Posibilitatea extinderii încăperii către V este de luat în calcul, deoarece o intrare în încăperea a fost descoperită chiar în colțul sud-vestic al casetei S V/C 2.

Fundațiile au o cotă foarte apropiată de nivelul actual de călcare. Din elevațiile încăperilor de epocă medievală nu s-au păstrat decât una sau două asize din piatră, imediat sub stratul vegetal actual. (la 0,10-0,15 m).

Zona Roșiei Montane făcea parte din domeniul minier administrat de stat. O mare parte a celor care lucrau în minerit în epoca romană în zona Roșia-Buciumi era formată din peregrini illyri (Paki 1993, 21 și 27). Documentele epigrafice ne dau o idee clară despre structura de organizare collegială a variilor nationes -Pirustae, Ansi, Sardiatae, Baridustae, Maniatae (Ardevan, 1998, 603- 604, T.LII-LIII) - ca să-i enumerăm numai pe cei identificați cu certitudine. În afara activităților sociale sau profesionale, colegiile mai ofereau membrilor certitudinea unor funeralii decente. Existența unui astfel de colegiu este probată la Roșia Montana de tablită cerată I (IDR I,31): collegium Iovis Cerneni, format din adoratorii acestei divinități de origine celtă era în același timp, ca și multe altele, un collegium funeraticium: Artemidorus Apolloni, Valerius Niconis și Offas Menofili mărturisesc public ca «neque loculum aberet», adică nu mai aveau locuri pentru morminte.

De la această premiză epigrafică și pe baza unor situații deja certificate arheologic (Hăbad-Găuri, T 1-T 2), conexiunea, inclusiv topografică dintre collegium/ castellum/ sanctuare/ necropolă are implicații majore pentru cunoașterea organizării domeniului minier în epoca romană și mai ales, pentru cunoașterea statutului juridic al celor ce lucrau aici.

O situație asemănătoare este sugerată și la Ampelul de proximitatea dintre morminte de incinerare și locul de descoperire al unor fragmente arhitectonice din elevația (?) unei construcții sacre (Lipovan, op. cit., 503 și urm). În acest stadiu al cercetărilor arheologice la Roșia Montana, dificultățile, căci ele există, provin din absența unor date certe privind raportul stratigrafic și cronologic dintre aria sacră și necropolă (contemporane?/ intersectate, deci din epoci diferite?). Ele nu sunt rezolvate nici în zona Hăbad-Găuri și nici în zona Curisiu Monului, în absența unor cercetări arheologice exhaustive.

Cercetare arheologică de salvare în perimetrul Ioachim Tomuș-Valea Nanului. Edificiul/edificiile T III.

Cristina Crăciun, Anișoara Sion

Perioada de desfășurare a cercetării -15 octombrie 30 octombrie 2001

Coordonatele geografice: latitudine:46 °17 '53 " ; longitudine 23° 06' 32"

Coordonatele stereografice ale zonei:

x: 534850. 00- 534890. 00

y: 354320. 00-354390. 00

Altitudinea terenului: 786,8 m

Cercetările arheologice s-au desfășurat în zona de culme a versantului deluros de la N de principalul afluent al pârâului Nanului.

Acoperită (astăzi) aproape în întregime de pădure, culmea domina dinspre E zona văii Nanului. Diferența de nivel dintre dealurile de deasupra Tăului Țapului și locul menționat este de circa 100 m. Privind din perimetrul T III, orice edificiu important dinspre valea Roșiei sau de pe platoul Carpen era perfect vizibil.

Mențiuni ale unor descoperiri fortuite în acest loc sunt făcute de V. Wollmann (Wollmann, AIIACN, 27, 287), care identifică un altar votiv, reutilizat ca piatră tomală de fostul proprietar al locului (monumentul se află și astăzi la marginea cimitirului bisericii ortodoxe din Țarina). De altfel, în perimetrul T III, pe platoul din pădure, este vizibilă urma unui șanț, în care, după informațiile actualului proprietar, într-o perioadă anterioară (circa 30-40 ani) s-a practicat o săpătură; urmele șanțului au fost surprinse în secțiunea SI în c. 8-9. În zona împădurită a crestei sunt vizibile și astăzi pietre semifasonate, mai ales în partea dinspre confluența văii Nanului cu afluentul său principal.

În zona platoului, la extremitatea estică a pădurii, au fost practicate următoarele secțiuni:

-S I, cu o lungime de 27 m și o lățime de 1 m, pe direcția aproximativă E-V;

-S II A, orientată aproximativ N-S, dimensiuni 10,5 m x 1 m, perpendiculară pe S I, la N de acesta;

-S II B, orientare aproximativă N-S, dimensiuni 13 x 1 m, în continuarea spre S a secțiunii S II A; profilele păstrate față de S I sunt pentru ambele secțiuni 0,5 m

-S III, dimensiuni de 7 x 1 m, paralelă cu S I și la E de S II B;

-S. IV A, dimensiuni 4,5 x 1 m, paralelă cu S II A;

-S. IV B, dimensiuni 4,5 x 1 m, paralelă cu S V și S II B.

-S V, paralelă cu S II B, dimensiuni 7,5 x 1 m, la S de S I; prin lărgirea spre E, S V a devenit caseta C 2, cu dimensiunile de 7,5 x 2,75 m.

-S VI, dimensiuni 2,5 x 1 m; precum și casetele C 1 (dimensiuni 3,5 x 2,5 m) între S III S. I S I și C 3 (dimensiuni 4 x 2 m), între S II a și S VI. Caseta C 3 este o lărgire a lui S II A în zona de cădere a pantei în extremitatea nordică a platoului.

În zona cercetată au fost dezvelite parțial două construcții distincte, datate, prima în epoca romană: zidurile a, a1, b S. I c, respectiv spațiile A, E,F,G, și a doua, în epoca medievală târzie: zidurile d, e, f, f 1, g, și eventual f 2, care delimitează mai multe compartimente ale aceleiași clădirii, B, C, E, D și I.

Ambele constructiv sunt orientate aproximativ la fel față de punctele cardinale.

Orientarea clădirii de epocă romană, calculată după cea mai scurtă latură a clădirii descoperită în săpăturile din 2001, este 337° N-V - S-E.

Construcția medievală este amplasată imediat la S de cea de epocă romană. Zidul g este aproape paralel cu zidul b al construcției romane, la o distanță de maximum 0,30 m spre S.

În ambele edificii, săpătura arheologică nu a putut fi finalizată.

Edificiul de epoca romană

Zidurile păstrate perimetrează un spațiu cu deschiderea pe direcția N-V - S-E de 8,20 m; dimensiunea este certă, intersecțiile zidului a cu zidurile c fiind verificate arheologic.

Pe direcția opusă, către S-V spațiul A se desfășura pe minimum 11 m lungime, atât cât s-a putut cerceta în timpul avut la dispoziție pentru acest perimetru.

Observațiile arheologice și dimensiunile pe care a fost surprins nivelul de călcare în secțiunea S I ca și faptul că pe toată lungimea secțiunii nu am găsit nici un zid paralel cu zidul estic, ne permit să apreciem că spațiul A, de formă dreptunghiulară în plan, se închidea spre V printr-un zid aflat la minimum 17 m distanță și dincolo de extremitatea secțiunii S I și dincolo de limita proprietății Tomuș.

Axul lung al întregii construcții de epocă romană trebuie să fi fost pe direcția N-E/S-V.

În toate secțiunile arheologice practicate în spațiul A, grosimea stratului de dărâmatură păstrat in situ este de circa 0,50 m, ceea ce indică faptul că elevația zidurilor edificiului era în întregime din piatră. Sub stratul de dărâmatură au fost surprinse ultimele nivele de călcare (interior și exterior) ale edificiului. În interior, nivelul de călcare, este constituit din podea de lut galben).

Zidurile sunt din piatră legate cu pământ și au grosimea de 0,70 m. Cantitatea destul de redusă a dărâmăturii de piatră descoperită deasupra nivelelor de călcare conduce la ipoteza că elevația construcției era realizată dintr-o structură de lemn, rezemată pe un soclu din piatră legată cu pământ. Învelitoarea clădirii trebuie să fi fost, ca și în cazul edificiului de epocă romană, din lemn (conform urmelor de arsură din S II B și casetele C 1 S. I C 2).

Fragmentele de cahle, nesmălțuite, au motive ornamentale geometrice și florale, caracteristice secolelor XVI-XVII. Materialul ceramic este deosebit de diversificat, de la chiupuri de provizii, cu pereții groși de circa 5-6 mm, până la vase de dimensiuni reduse, din pastă extrem de fină.

În afara obișnuitelor piroane, cuie de mici dimensiuni, etc. din acest perimetru provine un toporaș de miner din epoca modernă, o mică nicovală din fier și fragmente dintr-o daltă.

Importanța descoperirilor arheologice din perimetrul Tomuș - T III este subliniată și de prezența vestigiilor arheologice din epoca medievală târzie, până în prezent, una din puținele descoperiri de această epocă, despre care avem cunoștință în zona Găuri - valea Nanului. Inventarul mobil descoperit în spațiile locuirii medievale (mai ales cahlele de sobă) indică utilizarea ei ca locuință permanentă.

Existența unui al treilea edificiu roman în perimetrul căruia informația științifică semnaleză posibilitatea descoperirii unui altar votiv, la o distanță nu mai mare de 170 m de alte două monumente de arhitectură sacră este nu mai puțin surprinzătoare. Din păcate, săpătura arheologică și inventarul mobil descoperit până în prezent nu au putut certifica sau infirma ipoteza existenței unui sanctuar în această zonă. Este remarcabilă însă orientarea identică a zidurilor perimetrului de epocă romană în cazul edificiilor T I și T III, ca și planimetria uniaxială, cu spațiu central - curte, de proporții similare, a celor două construcții.

Subliniem și constatarea că distanța maximă dintre latura estică a edificiului T III și latura vestică a sanctuarului T I este de numai 124 m, iar distanța dintre prelungirea laturilor lungi ale celor două edificii este de 75 m

Existența unui alt edificiu de cult a fost certificată arheologic în campania 2001 pe versantul stâng al văii Nanului (săpătura I. A. București), la o distanță (numai aparent surprinzătoare) de 170 m. Aceasta este și distanța în linie dreaptă dintre T III și T II.

Zona ocupată în teren de cele trei construcții cu funcția de edificiu de cult este relativ restrânsă; dacă luăm în considerație funcțiunea certă a edificiilor T I și T II, ca și semnalările din literatura de specialitate, probabilitatea unei funcțiuni similare și pentru T III devine o ipoteză plauzibilă.

Informații suplimentare online

[Raportul 1354 din cronica.cimec.ro](#)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](#)
